

L'Europa col·laboracionista

EL TEMPS

El judici a Alemanya de Demjanjuk, un ucraïnès que va participar activament en l'assassinat de milers de jueus al camp de concentració de Sobibor, obre la porta a una reflexió sobre la participació d'europaus no alemanys en l'Holocaust. L'estat espanyol no es va afegir a l'extermini i l'acció d'alguns diplomàtics, com ara l'aragonès Àngel Sanz Briz, permeté la fugida de milers de jueus.

El continent fosc

Els alemanys són responsables de l'assassinat quasi industrialitzat de 6 milions de jueus. Tot amb tot, fins ara no s'havia parlat gaire de la servicial col·laboració que els van prestar voluntaris d'algunes altres nacionalitats, com ara John Demjanjuk, un guàrdia de camps de concentració que finalment serà jutjat a Munic.

Demjanjuk va estar al país dels criminals i va viure-hi la caiguda de l'imperi. Llavors tenia 25 anys i el seu nom de pila era Ivan, no pas John.

Ivan va ser guàrdia del camp de concentració de Flossenbürg fins gairebé el final de la Segona Guerra Mundial. Hi havia estat traslladat des del camp de Sobibor, dins l'actual Polònia –aleshores ocupada pels nazis–, on van ocórrer alguns dels episodis més obscurs de la història europea. Nascut a Ucraïna, va ser un guàrdia voluntari o *trawniki*, com foren anomenats els quasi 5.000 homes que ajudaren el règim nazi a executar el crim del mil·lenni: l'extermini de la població jueva de tot Europa, l'anomenada *solució final*. Amb tot plegat, Demjanjuk va contribuir al genocidi, encara que en fora només una petita peça.

Ivan Demjanjuk va romandre set anys a Alemanya, fins el 1952, quan s'embarcà, amb la seua família, en un vaixell de la marina nord-americana, el General Haan, cap als Estats Units, on es féu anomenar John. Durant un temps va sobreviure com a presumpte immigrant forçat, com a apàtrida, com a indigent. Es va fer passar per refugiat de guerra.

I així, abans d'emigrar als EUA, va viure a diverses ciutats alemanyes, com ara Landshut i Regensburg, on va treballar per a l'exèrcit nord-americà. També a Ulm, Ellwangen i Bad Reichenhall i, finalment, a la ciutat de Feldafing, que pertany a la jurisprudència de Munic. Per aquest

motiu, ara, des que el deportaren, ha estat traslladat a la presó muniquesa de Stadelheim. Es troba, de moment, en una cel·la del centre mèdic de la presó d'uns 24 metres quadrats, prou més ampla que una cel·la estàndard.

Demjanjuk arribà a Alemanya després de gairebé un mes de lluita jurídica en què presentà recursos i reclamacions davant els tribunals alemanys i davant totes les autoritats competents dels EUA, país que l'havia acollit tants anys.

Demjanjuk és acusat de complicitat en l'assassinat de 290.000 jueus al camp d'extermini de Sobibor. Allò que va fer al camp de Flossenbürg sembla que ja no té ja cap importància, però es farà constar també a les acusacions que s'han de presentar i sobre les quals el tribunal podria dictaminar a l'estiu, sempre que finalment l'estat de salut de Demjanjuk, que ara té noranta anys, li permeta d'enfrontar-se a un judici.

Malgrat que hi ha diversos testimonis que declararan al judici, cap no pot identificar Demjanjuk com a autor material dels fets. Les úniques proves són a l'expedient. Tanmateix, algunes són de gran importància, com les declaracions que va fer en dues ocasions, el 1949 i el 1979, un altre guàrdia *trawniki* de la SS, Ignat Daniltstxenko, que ara ja és mort. Daniltstxenko va afirmar que Demjanjuk era "un guàrdia expert i molt eficient" encarregat de portar els jueus a la cambra de gas. "Aquesta era la feina diària."

Demjanjuk sempre ho ha negat tot.

EL TEMPS

Nega haver estat mai a Flossenbürg i a Sobibor, i haver empès mai ningú cap a una cambra de gas. És la mateixa tàctica que han utilitzat tots els acusats que des del 1945 han hagut de respondre davant els tribunals pels crims nazis. No obstant això, és evident que l'últim gran judici del nazisme serà completament diferent, perquè és la primera vegada que

Pociu

Grösse: 175 cm
 русо обавносе

Gesichtsform: oval
 бовава неунопые

Haarfarbe: dkl blond
 члара сера

Augenfarbe: grau
 себне упументо

Besondere Merkmale:
урава на снута

Narbe auf dem
Rücken
ДЕМЪНЮК

Demjanjuk
Уван Николевич

name: Iwan/Nikolai

4.20
апубиса Заноспанекска одт.
убоимачариwzi/Saporosch
у.с.у.у.у.

Targeta d'identitat de Demjanjuk de l'any 1942. Fou una prova per a la detenció.

laboraven en els assassinats” i, sovint, amb la mateixa sang freda que els homes de Hitler.

Només un exemple és l'episodi que va relatar un coronel de l'exèrcit alemany a Kaunas, Lituània. El 27 de juny de l'any 1941 va passar per una gasolinera envoltada per una multitud de gent. S'hi sentien braves i aplaudiments, les mares alçaven en braços els nens perquè pogueren veure l'espectacle i l'oficial va decidir d'acostar-s'hi. Més tard va escriure què havia vist: “Al mig hi havia un home d'uns 25 anys d'edat, de mitjana estatura, recolzat sobre un bastó de fusta, que va alçar cap al seu pit. Als seus peus jeien quinze o vint persones, mortes o agonitzant. L'aigua d'una mànega empenyia la sang cap a una claveguera. A tan sols uns metres hi havia vint homes, custodiats per alguns civils armats, que esperaven submisos la seua brutal execució. Amb un simple gest, sense paraules, manaven a la següent víctima d'acostar-s'hi i la colpejaven fins a la mort amb aquell bastó de fusta; cada cop era victorejat de manera entusiàstica pel públic.”

Una vegada morts, l'assassí caminava per damunt dels cossos i els trepitjava, mentre tocava l'acordió. El públic cantava l'himne nacional de Lituània com si aquella orgia de mort fora una cerimònia nacional.

Com poden haver passat aquesta mena de coses? Les preguntes ja no es poden adreçar només als alemanys, que indiscutiblement tenen una responsabilitat central en aquests horrors, sinó també a la resta d'europeus que en van formar part.

Què va portar el dictador romanès Ion Antonescu i els seus generals, soldats, funcionaris i camperols a matar, si més no, 200.000 jueus “per pròpia voluntat”, com va dir l'historiador Armin Heinen? Per què els esquadrans de la mort bàltics, sota les ordres d'Alemanya, van cometre assassinats a Letònia, Lituània, Bielorússia i Ucraïna. I com s'explica que fora tan senzill per als anomenats *Einsatzgruppen*, grups d'intervenció

l'atenció mundial recau sobre els col·laboradors estrangers del règim de Hitler.

Fins ara, no s'havia parlat gaire dels oficials ucraïnesos, els ajudants de policia letons, els soldats de Romania i d'Itàlia, els ministres noruecs, els alcaldes francesos, els funcionaris de les oficines del registre dels Països Baixos, els camperols de

Polònia i els treballadors ferroviaris hongaresos que van participar en el pitjor crim contra la humanitat, l'Holocaust nazi.

Els experts, com ara Dieter Pohl, de l'Institut d'Història Contemporània alemany, calculen que hi havia més de 200.000 estrangers (gairebé tants com alemanys i austríacs) que “preparaven, portaven a terme i col·

militar alemanys controlats per la SS, d'incitar als pogroms la població no jueva de Varsòvia i Minsk?

Amb ajuda internacional. És totalment indiscutible que l'Holocaust no s'hauria esdevingut sense Hitler, sense Heinrich Himmler, cap de la SS, i sense molts més alemanys. Però també és cert que “els alemanys, sense ajuda, no haurien pogut assassinar milions de jueus europeus”, afirma Michael Wildt, historiador resident a Hamburg, Alemanya.

Aquesta és la percepció que, sens dubte, comparteixen els supervivents. El 1947, l'associació de jueus lituans supervivents es va reunir a Munic i va aprovar una resolució amb un títol net i clar: “Sobre la culpabilitat d'una gran part de la població lituana per l'assassinat de jueus lituans”.

A tots els països es poden veure exemples d'aquesta col·laboració. El Tercer Reich, gràcies al bon funcionament del sistema burocràtic, disposava de registres molt complets de població jueva. Tanmateix, als territoris ocupats els homes de Hitler necessitaven informació com la que va proporcionar l'oficina del padró d'habitants dels Països Baixos, els treballadors de la qual van tenir moltes dificultats a recopilar un “registre de jueus” exacte.

La SS i la policia no hauria pogut localitzar els jueus a les ciutats de l'est d'Europa, amb una gran mescla ètnica, si no hagueren comptat amb l'ajut de la població autòctona. Pocs alemanys eren capaços “d'identificar un jueu entre la gentada”, recorda Thomas *Toivi* Blatt, un supervivent del camp d'extermini de Sobibor, que serà testimoni al judici contra Demjanjuk. En aquella època, Blatt era un jove de cabells rossos i va intentar fer-se passar per cristià al seu poble, Izbica, a Polònia. No portava l'estrella groga i fingia seguretat quan s'encreuava amb uniformats. Però el van delatar moltes

A les ciutats de l'est d'Europa –amb gran barreja ètnica– la SS no hauria localitzat els jueus sense l'ajut dels autòctons

vegades (els alemanys pagaven per la informació) i només va poder fugir gràcies a la sort.

Aquestes denúncies eren tan freqüents a Polònia que fins i tot als delators, que en molts casos coneixien les víctimes, els van posar un nom especial, *szmalcownik* (paraula amb què es designava una classe de tanca). Mentre els francesos, neerlandesos o belgues podien tenir la il·lusió que jueus deportats a qualsevol indret de l'est des de París, Rotterdam o Brussel·les estarien bé, la gent dels països de l'est sabia, pels rumors, què esperava als jueus a Auschwitz o Treblinka.

Naturalment, també es poden trobar molts exemples de casos contraris. Un oficial d'alt rang de l'*Einsatzgruppe C*, responsable de la mort de 100.000 persones, es queixava de la manca “d'antisemitisme real, basat en raons racials o ideològiques” dels ucraïnesos. L'oficial va escriure: “No tenen lideratge ni autèntic esperit per a perseguir els jueus.”

Això també ho mostra el crític literari alemany Marcel Reich-Ranicki a la seua biografia, que no fa gaire que s'ha estrenat a les pantalles alemanyes. Reich-Ranicki conta que va sobreviure a Varsòvia gràcies a l'ajuda d'un polonès que es va arriscar a amargar-l'hi, a ell i la seua dona. La seua família, però, no va tenir la mateixa sort. Feliks Tych, historiador i professor jueu de Polònia, afirma que al voltant de 125.000 polonesos van rescatar i ajudar els jueus sense rebre diners en canvi.

Sembla evident que els criminals eren només una minoria. Malgrat tot, els alemanys hi confiaven plenament. La SS, la policia i l'exèrcit alemany

no tenien prou mans per a escorcollar les immenses àrees on els líders nazis volien anihilar tota la població amb orígens jueus. Des de la Bretanya francesa fins al Caucas, al llarg de més de 4.000 quilòmetres, els nazis estaven entestats a capturar les víctimes, a deportar-les als camps d'extermini o a camps de la mort locals, a evitar-ne la fugida, a cavar fosses comunes i, finalment, a acomplir la seua sanguinària feina.

No cal dir que només Hitler o l'exèrcit alemany podien haver aturat aquest genocidi. Però això no resta certa a l'argument que sense els col·laboradors estrangers gran part dels gairebé sis milions de jueus assassinats podien haver sobreviscut.

Als camps de la mort de l'Europa de l'est hi havia més de deu ajudants autòctons per cada policia alemany. La proporció era similar als camps d'extermini. No era pas el cas d'Auschwitz, on gairebé tots eren alemanys, però sí el de Belzec (600.000 assassinats), Treblinka (900.000) o de Sobibor, on un grapat de membres de la SS eren assistits per 120 homes ensinistrats a Trawniki, com Demjanjuk.

Sense ells, els alemanys no hi haurien assassinat 250.000 jueus, diu el supervivent Thomas Blatt. Els homes provinents de Trawniki eren els qui vigilaven el camp, els qui empenyien els jueus des dels trens i camions cap a la cambra de gas.

Un nombre de víctimes tan esgarrifós sempre ha despertat interrogants incòmodes, com els que fa uns anys va començar a posar sobre la taula l'historiador berlinès Götz Aly. L'anomenada *solució final* era realment un projecte europeu? Un projecte que no es pot explicar només a través de les circumstàncies específiques de la història alemanya?

Encara no hi ha un veredict definitiu sobre la dimensió europea de l'Holocaust. França i Itàlia van

Als camps d'extermini de l'Europa de l'est hi havia més de deu ajudants autòctons per cada policia alemany

D'esquerra a dreta i de dalt a baix: pogrom a Lituània, l'any 1941. Milicians eslovacs, l'any 1942. Detenció de jueus a Letònia, 1941. Voluntari ucraïnès a Kiev, 1941. Policia alemanya i polonesa, 1941. Militars romanesos amb presoners jueus.

entendre massa tard, quan la majoria dels assassins ja eren morts, aquesta part de la seua història. Alguns altres països, com Ucraïna i Lituània, encara s'hi acluquen d'ulls i alguns tot just acaben de començar a interessar-s'hi, com ara Romania, Hongria i Polònia.

Botxins entre les víctimes. Des de l'any 1945 els països ocupats i destrossats pels exèrcits de Hitler s'han considerat víctimes, la qual cosa és certa, atès l'elevat nombre de morts. Per aquest motiu és encara més dolorós d'admetre que molts dels seus compatriotes ajudaren els criminals alemanys.

A Letònia, la proporció de col·laboradors nacionals era més alta que a qualsevol altre país, segons l'expert nord-americà Raul Hilberg; en canvi, els danesos eren els que menys hi van col·laborar. L'any 1943 quan començaren les deportacions a Dinamarca, la gran majoria de la població va

ajudar els jueus a fugir cap a Suècia o els va amagar. A Israel n'hi ha un monument commemoratiu. Al voltant del 98% dels 7.500 jueus que hi havia a Dinamarca van sobreviure a la Segona Guerra Mundial. Als Països Baixos, només hi va sobreviure el 9% de la població jueva.

L'Holocaust representa el pitjor episodi no tan sols de la història

van entendre ràpidament fins a quin punt era important per a Hitler i els seus diplomàtics la *solució final* de la qüestió jueva i per això intentaven traure el màxim profit a la seua complicitat.

També hi ha dubtes raonables sobre l'afirmació que els col·laboradors eren sàdics malalts. Si fora cert, seria molt fàcil d'identificar-los, per

manys. Segons unes investigacions recents, especialment controvertides, no es pot fer una tipologia concreta dels criminals de l'Holocaust. N'hi havia de catòlics i de protestants, passionals del sud d'Europa i gent freda del Bàltic, radicals d'extrema dreta i buròcrates sense sentiments, intel·lectuals refinats i gent del carer.

Un d'ells va ser Viktor Araj (1910-1988), un advocat letó de família camperola que havia estat comunista durant un temps i, després, es va unir als nazis i va dirigir una unitat de 1.000 homes que assassinava pertot arreu d'Europa de l'est. O Generaru, un romanès fill d'un general i comandant d'un gueto a Ucraïna, que va matar una de les seues víctimes en arrossegar-la lligada a una motocicleta.

“Per als alemanys, 300 jueus eren 300 enemics de la humanitat; per als lituans eren 300 pantalons”, diu un testimoni

alemanya, sinó també de la història europea, com argumenta Götz Aly?

Hi ha proves que confirmen que els col·laboradors estrangers eren obligats a ajudar els alemanys a assassinar. És cert que tant la policia i els funcionaris de la l'Europa occidental ocupada, com la policia auxiliar de l'est s'hi jugaven la vida, si es negaven a col·laborar amb els ocupants. Tanmateix, també és cert que moltes persones es presentaren voluntàries per a servir els alemanys i participaren en els crims sense ser-hi obligades.

Sovint es diu que els governs dels països aliats de Hitler no tenien cap més opció sinó lliurar els jueus als alemanys. Això tampoc no és veritat. Els països balcànics, particularment,

exemple, el grup de cinquanta lituans que formaven el comando dirigit per l'oficial Joachim Hamann. Els homes de Hamann anaven als pobles cinc vegades la setmana per matar jueus i arribaren a matar-ne 60.000. Només calia un poc de vodka per a animar-los. Al vespre tornaven a Kaunas i presumien dels seus crims.

Fins llavors, cap dels lituans no havia comés mai un crim. Eren “totalment normals”, afirma Knut Stang, historiador alemany. Després de la guerra, els assassins tornaren a la seua vida anterior, com si no haguera passat res. De la mateixa manera que Demjanjuk, que ara vivia a Cleveland, Ohio, tothom el considerava un bon company i veí.

Això mateix passa amb els ale-

El motiu era l'antisemitisme?

L'any 1930, els canvis radicals originats per la Primera Guerra Mundial i la crisi econòmica van ajudar a difondre l'antisemitisme arreu d'Europa. Els jueus de l'est eren el cap de turc i s'intentava excloure'ls del mercat laboral. A Hongria, els van prohibir d'ocupar-hi càrrecs públics i exercir un munt de professions. Romania va adoptar voluntàriament les racistes i antisemites lleis de Nuremberg del règim nazi. A Polònia les universitats restringien l'accés als estudiants jueus. A més a més, l'odi cap a la minoria jueva es pot obser-

La història de Demjanjuk

■ 2 d'abril del 1920

Naix en un petit poble d'Ucraïna. Després de pocs anys a l'escola, treballa en una explotació agrícola col·lectiva, on es forma com a conductor de tractor.

■ 15 de setembre del 1940

S'enrola a l'Exèrcit Roig.

■ Maig del 1942

Reclutament com a guàrdia per la SS. Formació al camp de Trawniki.

■ Estiu del 1942

Saqueig del monestir durant la guerra de les Germanies. S'hi construeix una nova muralla amb torres a cada angle.

■ Setembre del 1942

Guàrdia al camp d'Okszów.

EL TEMPS

■ Hivern del 1942-1943

Guàrdia de Maidanek.

■ 27 març del 1943

Trasllat a Sobibor.

■ 1 d'octubre del 1943

Guàrdia del camp de concentració de Flossenbürg.

■ Des del 1945 fins al 1951

Es fa passar per desplaçat i treballa per als americans a diversos camps al sud d'Alemanya.

■ 9 de febrer del 1952

Emigra als EUA, on diu que ha passat la guerra com a presoner en un camp de concentració.

var també després de la guerra, quan turbes de polonesos van matar 600, o potser milers, dels supervivents de l'Holocaust.

Malgrat tot, sembla que el principal factor ha estat l'excessiu nacionalisme, almenys a Europa de l'est, on molts somniaven un estat nacional sense minories. En aquest sentit, la població jueva era simplement un dels diversos grups que havien d'eliminar. Així doncs, durant la ferotge guerra, els croats no assassinaren només jueus, sinó també una gran quantitat de serbis. Els polonesos i lituans es mataren entre ells, i els romanesos assassinaren també els gitanos i ucraïnesos.

Amb tot, és difícil d'establir la raó que motivava a matar. Sovint el nacionalisme i antisemitisme eren solament una excusa. Durant la guerra, a Alemanya no es passava fam, però les condicions als països de l'est eren molt més precàries. "Per als alemanys, 300 jueus eren 300 enemics de la humanitat; per als lituans, però, eren 300 pantalons i 300 parells de botes més", diu un testimoni. Era cobdícia a petita escala. I també a gran escala. A França el 96% de les empreses expropiades es quedaren en mans franceses. A Hongria el govern va utilitzar el patrimoni furtat als jueus per augmentar el sistema de pensions i reduir la inflació.

Però amb aquesta explicació n'hi ha prou per a entendre la implicació europea en l'Holocaust? O realment

Hitler amb el dictador romanès Ion Antonescu i més militars en una reunió al quarter general del Führer, l'any 1942.

els horrors defugen qualsevol explicació?

Siga com siga, és clar que els homes de Hitler comptaren des del començament amb el suport dels habitants de cada país. El cap de l'oficina central de seguretat del Reich, Reinhard Heydrich, al començament de l'ofensiva contra la Unió Soviètica, va donar a les seues tropes l'ordre de fer un esforç d'autodepuració dels cercles anticomunistes i antisemites als nous territoris ocupats, la qual cosa implicava assassinar, això sí, sense deixar pistes. La seua ordre li va fer guanyar el

suport dels moviments clandestins d'extrema dreta d'Hongria i dels països bàltics, mentre la Wehrmacht continuava avançant. Gran part de l'Europa de l'est era ocupada llavors pels soviètics, des que Hitler i Stalin s'havien repartit la regió l'any 1939, però les instigacions de la part alemanya contra els jueus tenien una gran repercussió; fins al punt que es produïen escenes aterridores també a l'altra part del front. Com la matança de jueus a l'aldea de Jedwabne, a l'est de Polònia.

El 10 de juliol de l'any 1941, una quarantena de catòlics de l'aldea

■ 14 de novembre del 1958

Nacionalitat nord-americana. Nom de pila John, no pas Ivan.

■ 1977

Procés judicial del Ministeri de Justícia dels EUA pels casos de falsedat documental en la tramitació de la nacionalitat.

■ 1981

Demjanjuk perd la nacionalitat.

■ 1986

Extradició a Israel.

■ 1987

Judici a Jerusalem pels crims comesos com a

guàrdia del camp de Treblinka, on era conegut per *Ivan el terrible*.

■ 25 d'abril del 1988

Condemnat a mort.

■ 29 de juliol de 1993

El tribunal suprem d'Israel anul·la la condemna i reconeix que Demjanjuk no era *Ivan el terrible*. Torna als EUA, on li és atorgada novament la nacionalitat.

■ 2001

Demjanjuk perd una altra vegada la nacionalitat nord-americana. El tribunal superior de justícia dels Estats Units ratificarà la decisió l'any 2008.

■ 2005

Intent d'expulsar Demjanjuk a Ucraïna.

■ 11 de març del 2009

El tribunal de Munic dicta l'ordre de detenció de Demjanjuk, acusat de ser còmplice de la mort de 29.000 persones

■ 7 de maig del 2009

El Tribunal Suprem de Washington deixa lliure el camí per a l'extradició.

■ 11 de maig de 2009

Deportat des dels EUA, arriba a Munic a bord d'un avió especial i és traslladat al centre mèdic de la presó de Stadelheim.

EL TEMPS

Deportació dels jueus de París, l'any 1941.

van empènyer, amb bastons, claus i martells, els seus veïns jueus cap a la plaça del poble. Davant totes les mirades, els van obligar a ballar. De seguida en van matar alguns i van tancar la resta en una pallissa i hi van botar foc. 300 homes, dones i nens s'hi van morir, sense que ningú no hi fera res. El cas de Jedwabne va veure la llum l'any 2000, gràcies a l'escriptor Jan Gross, que va ser acusat de difamació. D'aleshores ençà, però, una comissió polonesa d'història ha comprovat el relat de Gross i ha investigat els casos de la resta de la regió.

Avui dia se sap que la gent de Jedwabne i de molts més racons va perpetrar els assassinats, de vegades per diners. Molts dels assassins tenien deutes amb els jueus i d'aquesta manera tan brutal se'n deslliuraven.

Contra l'URSS. Siga com siga, sembla haver-hi una mena de revenja imaginària, en els pogroms contra els jueus. S'identificava els jueus amb el règim soviètic, atès que durant molt de temps els comunistes amb

ascendència jueva havien estat representants de la burocràcia soviètica en algunes àrees. De manera que molta gent culpava els jueus pels crims comesos durant l'ocupació soviètica de Polònia entre el 1939 i el 1941.

La policia secreta de Stalin, l'NKVD, va matar a trets els enemics, tant reals com sospitosos, del govern, o els va deportar als gulags, els camps de concentració soviètics. Mentre les tropes alemanyes avançaven, les soviètiques deixaven enrere una societat profundament trastornada, des de la mar Bàltica fins als Carpats.

A Zloczów, per exemple, uns dies abans que les unitats alemanyes ocuparen la ciutat, la policia soviètica va soterrar les seues víctimes en un hort de la ciutatella. Sholmo Wolkowicz, supervivent de l'Holocaust, conta que quan hi arribaren els nazis, ell desdejunava amb un familiar i un soldat de la SS i un ucraïnès els van dir: "Vosaltres sou jueus, veritat? Doncs, veniu amb nosaltres." Dalt, a la ciutatella, els jueus de Zloczów hagueren de traure d'una fossa els

cadàvers que hi havien deixat els soviètics i carregar-los dalt d'un carro, perquè els ucraïnesos donaren sepultura als cossos al cementeri. Després Wolkowicz i els altres jueus es van haver de ficar dins de la fossa i van ser afusellats pel homes de la SS. Wolkowicz es va fer passar per mort i va sobreviure.

D'aquesta manera funcionava la cooperació entre Alemanya, Polònia, Ucraïna i els països bàltics. Els familiars de les víctimes de la policia soviètica i els presos supervivents semblaven haver impulsat els assassinats. Però també els col·laboradors lituans i polonesos, que òbviament pretenien distraure l'atenció de les seues pròpies accions. Llavors els soviètics havien mort o deportat la majoria de les autoritats d'abans de la guerra (oficials, alcaldes i polítics locals). No hi havia cap autoritat moral. La guerra en expansió significa una radicalització de la política d'anihilació, és a dir, novament destrucció i assassinats.

Hitler no havia previst tots els detalls de l'Holocaust. Al contrari,

va assumir des del primer moment que podria desfer-se dels jueus i el seu entorn d'influència després d'una ràpida victòria sobre la Unió Soviètica. La tardor de l'any 1941, però, l'avanç de les tropes alemanyes començà a perdre força, i va sorgir un problema: què havien de fer amb la gent amuntegada dins els guetos, especialment a Polònia. Gran part dels caps nacionalsocialistes, oficials de la SS i alts càrrecs burocràtics exigien que les seues jurisdiccions es convertiren en territoris *Judenfrei*, 'lliures de jueus', és a dir, que els liquidaren.

Els camps d'extermini. Llavors va començar la construcció dels camps d'extermini, primer el de Belzec, més tard el de Sobibor i després el de Treblinka. D'aquesta manera es va engegar un programa, anomenat *acció Reinhard* –per l'esmentat oficial Reinhard Heydrich– que no era res més sinó un homicidi a gran escala, en què foren assassinats la majoria dels jueus polonesos, 1,75 milions.

Les forces de la SS reclutaven els seus col·laboradors entre els presoners de guerra ucraïnesos o d'ètnia germana dels camps de concentració, on els soldats de l'Exèrcit Roig, com Demjanjuk, havien de triar entre matar per als alemanys o morir-se de fam. En poc temps, començà a augmentar el nombre de col·laboradors que s'unien a la SS voluntàriament, de l'oest d'Ucraïna i la regió de Galítsia. Els homes havien de signar una declaració en què afirmaven no haver estat mai vinculats a cap grup comunista i no tenir avantpassats jueus. Després els traslladaven al camp de Trawniki, al sud-est de l'actual Polònia, on eren ensinistrats per realitzar la seua feina sanguinària. El camp de Trawniki havia estat una antiga fàbrica de sucre i avui dia és novament una fàbrica, ara de roba interior.

Cap a la meitat de l'any 1943, hi havia a Trawniki 3.700 homes, que en principi portaven els uniformes de negre de l'exèrcit polonès i, més tard, de color marró, suposadament de les tropes belgues.

L'entrenament per a l'Holocaust

L'assassi de Kaunas, Lituània, el 27 de juny del 1941.

durava unes quantes setmanes. Els homes de la SS ensenyaven als reclusos com fer maniobres d'incursió i vigilar els presoners, sovint amb exercicis reals, amb subjectes vius. Anaven al poble del costat, treien els jueus de casa seua i els apallissaven. Les execucions es perpetraven en un bosc proper.

En un primer moment, els *trawniki*

s'encarregaven de vigilar les propietats i d'evitar els saqueigs. Després, els enviaren a netejar els guetos de Lviv i Lublin, on no van tenir cap mena de compassió amb les víctimes jueves. I finalment els van posar a treballar en torns de vuit hores als camps d'extermini. "Tothom era on calia", remarcà un oficial de la SS. Tot funcionava com un rellotge.

A Croàcia hi havia un fort moviment feixista, els ústaixes. La majoria de jueus croats van ser assassinats per croats

Tot? Els experts asseguren que una tercera part dels *trawniki* van fugir, malgrat el càstig a què els sotmetien si eren capturats, i alguns van ser executats per desobediència. Però, i la resta? Per què no van intentar sortir de la roda de la destrucció? Per què no ho va intentar Demjanjuk? Es va deixar corrompre “pel deler de tenir control absolut sobre els altres”, com diu Dieter Pohl? O també es pot parlar en aquest cas de profit econòmic? A Belzec i Sobibor, els *trawniki* mantenien un dinàmic comerç amb els habitants dels pobles del voltant, amb els quals bescanviaven objectes furtats als presoners, i sovint també pagaven les visites –freqüents– als bordells amb aquestes objectes.

Potser al darrere hi havia un altre motiu, quelcom més incòmode per a la societat. Potser, la part més profunda de la psique humana ens impulsa a seguir les ordres de les autoritats tot i que vagen contra la nostra consciència. Obediència total i per sempre.

El comportament. Per a explicar aquesta mena de conducta, el psicòleg nord-americà Stanley Milgram va portar a terme un experiment molt interessant, l'any 1961. Als subjectes de l'experiment els feia adoptar el paper de mestre i els encarregava de fer un examen a un alumne, que es trobava a la cambra del costat i n'estava assabentat. L'examen consistia a encertar la combinació correcta de paraules aparellades.

Cada vegada que l'alumne s'equivocava, el mestre li havia d'administrar una descàrrega elèctrica, i cada errada implicaria un voltatge superior. Tot i que els subjectes experimentals podien sentir el crits (simulats) dels suposats alumnes, més de dos terços va continuar la tortura i va apujar el voltatge del xoc administrat fins al final, quan hauria perillat la vida de l'alumne.

Aquest experiment tan controvertit va donar, des d'un cert punt vista, resultats aparentment tranquil·litzadors. Els horrors de l'Holocaust es podien explicar amb els mecanismes psicosocials de les ordres i l'obediència, de manera que es podia concloure que sense ordres els crims no s'haurien comès. Potser es una explicació del comportament dels col·laboradors no alemanys.

Tenim el cas de la regió d'Odessa, a la mar Negra, sota l'administració romana. Allà, 350.000 jueus deportats de Romania van sobreviure a l'hivern de 1941-1942 amuntegats en guetos i magatzems abandonats, perquè –atesa la situació al front– els van poder traslladar cap a l'est, com era previst. Prompte s'expandiren les epidèmies; alguna cosa havia de passar.

Un assessor militar alemany va fer la proposta de, simplement, assassinar tots els jueus. Els romanesos la feren seua i crearen la brigada internacional “d'ajudant del botxi”, com diu l'historiador Armin Heinen, una brigada formada per oficials romanesos, policies d'Ucraïna, milicians d'origen alemany i voluntaris de tot arreu, que va portar a terme la massacre de la ciutat d'Odessa, on van perdre la vida 100.000 jueus. Van entaforar els vells i els malalts dins de pallisses i els van cremar vius. I si tot i això algú es podia escapar, era afusellat al bosc.

En aquest punt per als nacional-socialistes ja no hi havia retorn possible, i tampoc no volien tornar a la civilització per què tan menyspreu sentien.

Els antisemites, com Hitler o Himmler, consideraven que el judaisme era l'encarnació del mal i havia de ser exterminat com més aviat millor. L'estiu de l'any 1942 Himmler va anunciar: “En un any, de segur que haurem posat fi a la migració dels jueus.” Darrere l'eufemisme “migració

Pogrom a Lviv, l'any 1941.

dels jueus” intentaven camuflar la seua conducta.

Les tropes alemanyes no tenien sota control tot Europa. Fora del Tercer Reich i dels territoris ocupats, els alemanys necessitaven la col·laboració de les autoritats de cada país per portar a terme el seu projecte monstruós, sobretot a l'oest, el sud i el sud-est d'Europa.

Com més avançaven les tropes de Hitler, més suport internacional trobaven els seus diplomàtics. El suport més fort i més intens l'oferiren els eslovacs i croats, a qui el dictador havia conferit la independència. El moviment feixista croat dels ústaixes van crear el seu propi camp de concentració on els jueus es morien “a causa del tifus, de la fam, de les tortures, o asfixiats o a cops de martell”, segons que diu l'expert en història

Publicitat de reclutament de la SS: l'entrenament per a l'Holocaust en setmanes.

alemanya, Hilberg. La majoria dels jueus croats van ser assassinats per croats.

La complicitats entre els governs arribaren a tal punt que el règim alemany fins i tot va preguntar amablement a Croàcia què en feien, dels pocs jueus croats que quedaven vius a Alemanya. Si podien ser deportats. El govern croat es mostrà agraït pel “gest del regim alemany” i va donar el vist-i-plau a la deportació.

Hilbert, que ha dedicat la vida a la documentació de l'Holocaust, veu en aquesta actuació una pèrfida estratègia del règim per a implicar en el genocidi els governs col·laboradors europeus. “El consentiment de l'assassinat d'una sola persona ja era suficient per a traspasar la línia”, adueix Hilbert, “per ser còmplice”. “El qui mata una única persona no

és menys assassí que el qui en mata milers.”

A final de juliol del 1942, el cap de seguretat pública de Croàcia va ordenar que es fera un registre de tota la població jueva. Menys de dues setmanes després, partia el primer tren de l'imperi alemany des de Zagreb, la capital de Croàcia, cap a Auschwitz.

A Itàlia, per exemple, l'antisemitisme no era tan arrelat, sinó que fou imposat per l'estat, com a mostra de respecte cap als alemanys. Per aquest motiu no era estrany de trobar casos com el d'un general italià a Mostar (a l'actual Bòsnia) que es negava a traure el jueus de casa seua. Considerava que aquesta mena d'operacions “eren incompatibles amb l'honor de l'exèrcit italià”. No obstant això, és evident que el govern de Benito

Mussolini de seguida va prendre part en la persecució dels jueus. Més de 9.000 jueus italians van ser deportats cap a la mort.

El règim nacionalsocialista esperava dels governs col·laboradors que adoptaren pas per pas el pla d'extermini. Primer, la definició de qui era jueu i l'adopció de les normes de Nuremberg; després la inhabilitació professional del jueus, la pujada d'impostos, l'expropiació de terres i la sostracció de qualsevol mitjà de subsistència. I, finalment, la persecució, l'internament en camps de concentració i l'assassinat de la població jueva.

L'any 1941 les tropes de Hitler ocuparen en tan sols unes setmanes tots els països veïns, de l'oest, Països Baixos, Bèlgica, Luxemburg i França. Al principi, però, va romandre sense

EL TEMPS

Membres de la Wehrmacht mirant un cartell de mofa contra als jueus.

ocupar una part de França, que era controlada pel govern de Vichy, règim polític instaurat pel mariscal Philippe Pétain, col·laborador dels nazis. D'una altra banda, Bèlgica va ser el primer país ocupat i els jueus refugiats que hi havien arribat des de Polònia eren enviats novament a casa "amb l'excusa de la repatriació", diu la historiadora Juliane Wetzel. Malgrat que l'administració civil va treballar tant com fou possible contra els ocupants, els militars flamencs de la SS i els voluntaris que es trobaven al camp de trànsit de presoners de Malines (Anvers) es destacaren de seguida com els més dòcils treballadors de l'Holocaust. Eren fins i tot més cruels que els alemanys, recorda Hans Cohn, supervivent berlinès que havia fugit cap a Bèlgica l'any 1939. "S'havien venut... Quan una persona es ven arriba a ser fins i tot més menyspreable que la persona que ha pagat."

Al voltant de 290.000 jueus hi van ser assassinats, milers dels quals

havien estat delatats en canvi de diners. "Els alemanys tenien delators a tot arreu", diu Cohn, "pagats, és clar". Això mateix passava als Països Baixos i a França. Les obedients autoritats facilitaren la deportació de jueus i després asseguraren que mai no havien sospitat el destí que esperava els jueus. Era l'excusa utilitzada per la mà d'obra voluntària, els còmplices buròcrates i els oportunistes, una categoria de col·laboradors del genocidi que, encara molts anys després de la guerra, s'ha negat a França, darrere del mite que tota la societat francesa estava involucrada en l'heroica resistència, que ben bé va definir el general Charles Gaulle, qui més tard presidí l'estat.

França era dividida en dos. Les tropes de Hitler havien ocupat tres

cinquenes parts del país, però el sud no va ser ocupat fins el novembre del 1942. Com ja hem esmentat, aquesta part del país era governada pel règim de Vichy, que col·laborava amb els alemanys. La primera gran persecució als jueus va tenir lloc a la ciutat ocupada de París, el juliol de l'any 1942, quan la policia francesa va foragitar de casa seua gairebé 13.000 jueus, que no tenien documentació francesa. Dos terços dels jueus deportats des de França eren estrangers. L'altre terç eren nacionalitzats o bé fills de jueus apàtrides, nascuts a territori francès. La policia "va expressar reiteradament el desig" de deportar-ne també els fills, digué un oficial de la SS el juliol del 1942. Gairebé tots els deportats acabaren a Auschwitz.

Els qui sofriren a mans dels 'trawniki' com Demjanjuk als camps de concentració no senten cap desig de venjança

A la part ocupada de França, la comunitat antisemita francesa era especialment ben educada. Molts dels funcionaris, com constata Alfred Grosser, expert en política francesa i alemanya, “eren considerats amables i sensats pels ciutadans”. “Si citaven algú, no podia ser res tràgic. Ningú no pensava que els lliurarien als alemanys.”

Aquests lliuraments significaven, és clar, la mort. A més a més, els ciutadans civils, també de la França de Vichy, estaven interessats a rebre la recompensa que les forces ocupants oferien, que pujava a “100 francs per jueu”.

En principi el govern de Vichy va cooperar força amb el règim nazi. Ja l'octubre del 1940 havien promulgat voluntàriament l'estatut dels jueus, en virtut del qual s'obligava la població jueva, entre més coses, a identificar-se amb una estrella groga. No obstant això, es van negar a lliurar als ocupants els jueus francesos, amb la qual cosa van interrompre el gran programa de deportació nazi. En total, gairebé 76.000 jueus van ser deportats des de França i només un 3% va sobreviure a l'Holocaust. No se sap la xifra exacta de jueus delatats per la població civil. Als Països Baixos, en canvi, sí que hi ha indicacions sobre el nombre de denúncies. Hi havia una autoritat que empresonava els jueus en nom dels nazis i portava un registre estricte dels que havien fugit o ja havien estat deportats. S'oferia la quantitat de 7,5 florins, que equivaldria a 40 euros actuals, per cada jueu. Un periodista holandès, Ad van Liempt, ha analitzat els registres històrics i ha conclòs que entre el març i el juny de l'any 1943 més de 6.800 jueus van ser delatats. I que 54

EL TEMPS

John Demjanjuk arriba a la presó de Stadelheim en una ambulància. Actualment té noranta anys.

persones, si més no, participaren en aquesta caça diverses vegades. “La majoria dels delators convertiren les denúncies en la seua principal ocupació durant mesos.”

El cap d'aquesta colla es deia Wim Henneicke, de 33 anys d'edat, mecànic de professió i taxista sense llicència, que òbviament tenia molt bons contactes entre la gent de l'hampa d'Amsterdam. Va aconseguir una extensa xarxa d'informadors, que li deien on s'amagaven els jueus. 100.000 jueus dels Països Baixos van morir als camps de concentració, una proporció molt més gran que la de Bèlgica i França.

La gent com Henneicke eren només petits beneficiaris de la transformació del sistema. Els grans beneficiaris hi guanyaren milions, amb les expropiacions i la imposició de la raça ària. Gerhard Hirschfeld, histo-

riador alemany, en fa una llista: “Bancs neerlandesos, comerciants, museus i fins i tot la borsa d'Amsterdam.”

Amb tot, a diferència d'allò que va passar a França, als Països Baixos immediatament després de la guerra “els col·laboradors polítics, militars i econòmics” de l'Holocaust van ser jutjats i castigats. Així ho descriuen els escriptors Dick de Mildt i Joggli Meihuisen. L'estiu de l'any 1945 van ser detinguts més de 100.000 col·laboradors, 16.000 dels quals van ser jutjats sis anys més tard, el 1951. La majoria foren condemnats.

Demjanjuk, però, és una mica diferent. No fou un col·laborador, ni delator, ni un agent de policia dels que van contribuir al genocidi molt allunyats de l'assassinat real. Demjanjuk era a l'escena del crim, com diuen els fiscals en la detallada ordre de detenció.

Les persones que van sofrir a mans dels homes *trawniki* com Demjanjuk als camps de concentració no senten cap desig de venjança. Jack Terry, un psicoanalista nord-americà que va estar empresonat al camp de Flossenbürg quan Demjanjuk n'era guàrdia, diu que “n'hi hauria prou que seguera dins una cel·la, ni que fora un sol dia”.

I Thomas Blatt, supervivent del camp d'extermini de Sobibor, diu que “tant se val que vaja a la presó com no. La cosa més important és el judici. Només vull la veritat”.

John Demjanjuk podria donar informació sobre Sobibor i, a més, sobre el terrible món dels col·laboradors europeus de l'Holocaust.

Georg Bönisch, Jan Friedmann, Cordula Meyer, Michael Sontheimer i Klaus Wiegrefe

Traducció de Sara Roca